

Acțiunea în revocarea donației pentru ingratitude

Asist. univ. dr. Robert Bischin*

Le caractère judiciaire de la révocation de la donation pour ingratitude est pleinement justifié si on prend en considération, d'une part, le fait que la donation est un contrat irrévocable, la révocabilité constituant l'exception. L'action ne pourra être introduite contre les héritiers du donataire coupable, ceux-ci n'étant pas coupables du fait d'ingratitude de leur auteur, et, d'autre part, en ayant le caractère d'une punition, l'action en révocation ne peut sanctionner que la personne coupable d'ingratitude.

Singura cale prin care se poate realiza desființarea donației pentru ingratitude este pe calea acțiunii în revocare. Acest lucru rezultă implicit din dispozițiile art. 832 C. Civ. potrivit cu care, revocarea pentru ingratitude "nu se face de drept niciodată".

Acțiunea în revocare este mijlocul procedural recunoscut de lege la dispoziția donatorului, pentru a sancționa atitudinea necorespunzătoare a donatarului care se face vinovat de încălcarea obligației de recunoștință. Ea constituie practic o pedeapsă civilă, căreia legiuitorul i-a consacrat un regim juridic special. În concluzie revocarea pentru ingratitude este judiciară, astfel că revocarea va opera numai dacă a fost cerută în fața instanței de judecată, prin intermediul acțiunii în revocare pentru ingratitude, instanță care va aprecia de la caz la caz gravitatea faptelor imputate.

Caracterul juridicar al revocării donației pentru ingratitude este pe deplin justificat dacă avem în vedere pe de o parte faptul că donația este un contract irevocabil, revocabilitatea constituind excepția, iar pe de altă parte se justifică și din nevoia de a evita conduita abuzivă din partea donatorului, care se poate prevala de aceste dispoziții legale pentru a putea obține revocarea. Așa cum am arătat mai sus, acțiunea în revocarea donației are un regim juridic special, caracterizat de următoarele trăsături:

1. Este o acțiune strict personală

În acest sens art. 833 al. 2 C. civ. instituie caracterul strict personal al acțiunii în revocare pentru ingratitude, dispunând că numai donatorul poate cere revocarea donației, fiind singurul care a suferit de pe urma ingraturinii donatarului și care poate decide iertarea sau nu a acestuia. Întrucât implică soluționarea unei probleme morale de vinovăție și de iertare sau aplicare a pedepsei, acțiunea nu poate fi exercitată nici de către moștenitorii donatorului, nici de către creditorii acestuia pe calea acțiunii oblice.

Totuși art. 833 al. 2 din C. civ. recunoaște în mod excepțional moștenitorilor donatorului dreptul de a exercita această acțiune în două cazuri, și anume:

* Autorul este cadru didactic la Facultatea de Drept și Științe Administrative a Universității din Craiova

a) când acțiunea a fost introdusă de donator, iar acesta a decedat pe parcursul procesului, acțiunea va fi continuată de moștenitorii săi.

b) când donatorul a decedat anterior expirării termenului pentru introducerea acțiunii în revocare. Această excepție își găsește justificarea în prezumția că dacă donatorul ar fi fost în viață până la expirarea termenului, ar fi introdus el însuși acțiunea.

Aceste excepții, fiind de strictă interpretare, acțiunea în revocare pentru ingraturitudine nu va putea fi introdusă de creditorii donatorului și nici măcar continuată de către aceștia¹.

Fiind vorba de aplicarea unei pedepse, care nu se realizează niciodată de drept, titularul acțiunii, donatorul sau, după caz, moștenitorii acestuia, îl pot ierta pe donatarul vinovat. Iertarea este tacită atunci când titularul acțiunii, având cunoștința de ingraturidinea donatarului, nu introduce acțiunea în lăuntru termenului prevăzut de art. 833 al. 1 C. civ. pentru a cere revocarea. Donatorul nu poate renunța însă la dreptul său de a cere revocarea pentru ingraturitudine, anticipat, înainte de a se fi produs actele sau faptele de ingraturitudine.

Nu reprezintă o iertare a donatarului ingrat renunțarea la efectele hotărârii judecătorești de revocare a donației, dacă hotărârea a fost executată în fapt de părți, benevol sau în mod silit. Această "renunțare echivalează cu o nouă transmisiune de bunuri către foștii donatari și necesită încheierea unui nou contract de donație"².

2. Poate fi intentată numai contra autorului faptului de ingraturitudine

Caracterul de pedeapsă³ al revocării pentru ingraturitudine, conduce la concluzia că "acțiunea de revocare nu se poate intenta în contra erezilor donatarului...", ci numai împotriva autorului faptului de ingraturitudine, deci a donatarului vinovat.

Dacă în privința donatorului, ca reclamant se admit excepții de la caracterul strict personal, în cazul calității procesuale pasive astfel de excepții nu sunt admise. Acțiunea nu va putea fi introdusă împotriva moștenitorilor donatarului culpabil, aceștia nefiind vinovați de fapta de ingraturitudine a autorului lor, iar pe de altă parte, având caracterul unei pedepse, acțiunea în revocare nu poate sancționa decât persoana vinovată de ingraturitudine. Moștenitorii donatarului ingrat nu vor putea fi acționați în judecată pentru revocarea donației, nici în cazul în care aceștia ar fi comis fapta ce constituie ingraturitudine, întrucât ei nu au calitatea de donatari.

Opiniile în doctrină, au fost diferite în legătură cu posibilitatea de a continua acțiunea începută împotriva donatarului, dacă acesta decedează în contradictoriu cu moștenitorii lui. Unii autori, precum Alexandresco au răspuns afirmativ, susținând că

¹ Ion Dogaru și colectivul, *Drept civil. Teoria generală a actelor cu titlu gratuit*, București, 2005, op. cit., p. 374.

² T. S., col. civ., dec. nr. 719/1955 citată din Fr. Deak, *Drept civil. Contracte speciale*, București, 1996, op. cit., p. 177; Ion Dogaru și colectivul, op. cit., p. 374.

³ D. Chirică, *Drept civil. Succesioni*, București, 1997, op. cit., p. 165; Fr. Deak, op. cit., p. 177.

donatorul și-a manifestat voința de a revoca donația, urmând să se pronunțe hotărârea judecătorească de revocare.

Opinia majoritară⁴, apreciază că, odată decedat donatarul vinovat, acțiunea nu va putea fi continuată împotriva moștenitorilor săi din mai multe considerente: pe de o parte, legea, prin art. 833 C. civ., nu autorizează această soluție (spre deosebire de cazul moștenitorilor donatorului), iar pe de altă parte, revocarea, având caracterul unei pedepse, nu se poate îndrepta împotriva moștenitorilor nevinovați de ingratitudea autorului lor.

Raționamentul expus mai sus este logic și perfect legal, dar nu este echitabil. Dacă avem în vedere caracterul intuitu personae al contractului de donație, respectiv faptul că dispunătorul face donația în considerarea anumitor calități ale persoanei donatarului, și faptul că de efectele acestui contract de donație beneficiază indirect moștenitorii donatarului ingrat, apreciem că acțiunea începută împotriva donatarului poate fi continuată și în contradictoriu cu moștenitorii acestuia. La aceste argumente se mai adaugă faptul că sancțiunea civilă a revocării are efecte de natură patrimonială, iar drepturile patrimoniale se transmit pe cale succesorală. Putem argumenta această soluție prin analogie cu efectele nedemnității în materie succesorală, cu care ingratitudea prezintă numeroase asemănări.

Astfel, în cazul nedemnității succesurale, deși descendenții nedemnului nu se fac vinovați cu nimic față de defunct, ei nu vor putea veni la moștenire decât în nume propriu și nu prin reprezentare, ceea ce înseamnă că nu vor avea chemare la moștenire dacă mai există moștenitori din aceeași clasă cu moștenitorul nedemn. Situația este similară cu ingratitudea, astfel, dacă donatarul se face vinovat de o conduită ingrată față de donator, moștenitorii acestuia nu pot beneficia de bunul obținut prin donație, cu motivarea că, acțiunea nu poate fi continuată în contradictoriu și cu aceștia. Este adevărat că dispozițiile legale în materie nu consacră o asemenea posibilitate, așa cum se întâmplă în cazul donatorului. Dacă există pluralitate de donatari, dar vinovați de ingratitude sunt numai unii donatari, revocarea pentru ingratitude se va îndrepta numai împotriva celor vinovați, donația rămânând valabilă pentru donatarii nevinovați⁵.

3. Termenul de exercitare a acțiunii și natura acestuia

Art. 833 al. 1 C. civ. prevede un termen de un an din ziua faptului, sau din ziua în care donatorul a cunoscut faptul, termen în care donatorul poate exercita acțiunea în revocarea donației pentru ingratitude.

⁴ C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *Tratat de drept civil*, București, 1994, *op. cit.*, p. 498; G. P. Petrescu, *op. cit.*, p. 430; Fr. Deak, *op. cit.*, p. 178; M. B. Cantacuzino, *op. cit.*, p.359; Ion Dogaru și colectivul, *op. cit.*, p. 375.

⁵ T. S., col. civ., *dec. nr. 681/1955* în CD, p. 81 citată din C. Turianu, *op. cit.*, p. 109.

Doctrina a statuat că termenul de 1 an nu este un termen de prescripție, ci un termen de decădere, el nefiind supus regulilor aplicabile în materia curgerii cursului termenului de prescripție, respectiv suspendare, întrerupere sau repunerea în termen.

Neexercitarea acțiunii în termen sau după împlinirea termenului de 1 an, sunt interpretate ca o iertare tacită a donatarului de către donator, iar dreptul lui de a cere revocarea se stinge, acțiunea introdusă urmând să fie respinsă ca tardivă⁶. Momentul de la care începe să curgă termenul de 1 an este reprezentat fie de data producerii faptei de ingratitude, fie de data la care donatorul a cunoscut producerea faptei.

În cazul comiterii de către donatar a mai multor fapte de ingratitude succesive, termenul de un an va curge de la data comiterii ultimei fapte sau de la data la care donatorul a cunoscut comiterea faptei⁷.

Se impune o analiză distinctă în cazul în care acțiunea în revocare a donației întemeiată pe refuzul donatarului de a acorda alimente donatorului. Plecând de la faptul că obligația donatarului este o obligație continuă, practica judiciară⁸ a decis că nu pot fi aplicabile dispozițiile art. 833 al. 1 C. civ. în privința momentului de la care curge termenul de un an. În doctrină s-a precizat că această teză nu trebuie absolutizată deoarece, dacă după o perioadă de nevoi, donatorul dobândește mijloacele necesare pentru a-și asigura întreținerea, termenul pentru acțiunea în revocare va fi cel stabilit de art. 833 al. 1 C. civ.⁹

Pentru ca termenul de un an să înceapă să curgă, este necesar ca donatorul să aibă cunoștința atât de comiterea faptei care atrage ingratitudea, dar și faptul că donatarul este autorul acestei fapte¹⁰.

Dacă faptele sau actele de ingratitude precum și faptul că vinovat de acestea se face donatarul, sunt descoperite după ce donatorul a decedat, în temeiul dispozițiilor art. 833 al. 2 din C.civ. moștenitorii acestuia vor putea introduce acțiunea în revocare în termen de un an care curge de la data la care aceștia cunosc fapta¹¹.

4. Efectele revocării pentru ingratitude între părțile contractante

Cadrul de reglementare este reprezentat de dispozițiile art. 834 al. 2 C. civ, care prevăd efectele admiterii acțiunii în revocare. Astfel, potrivit dispozițiilor legale menționate " în caz de revocare donatarul se condamnă a întoarce valoarea obiectelor înstrăinate, după estimăția ce li s-ar face în timpul cererii; se condamnă asemenea a întoarce veniturile din ziua cererii".

⁶ T. J. Hunedoara, *dec. nr. 429/1988* în RRD nr. 5/1989, p. 61

⁷ D. Alexandresco, *Explicațiunea teoretică și practică a dreptului civil român. Partea I. Donațiunile între vii, Tomul 4, București 1914, op. cit., 461*; C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *op. cit., p. 498*

⁸ T. S., col. civ., *dec. nr. 1572/1968* în RRD nr. 4/1969, p. 178.

⁹ L. Mihai, Alice Kolicher, *Termenul revocării donației pentru ingratitude* în SCJ nr. 3/1985, p. 248-249; D. Chirică, *op. cit., p. 166*.

¹⁰ D. Alexandresco, *op. cit., p. 461*.

¹¹ I. Dogaru și colectivul, *op.cit., p.375*.

Din dispozițiile legale menționate se pot desprinde următoarele principii, în materia efectelor revocării unei donații pentru ingratitude, astfel:

- *revocarea pentru ingratitude nu are efect retroactiv, ci se realizează ex nunc, adică pentru viitor.*

De aici decurg următoarele consecințe: dacă bunul donat se află în stăpânirea donatarului, acesta este obligat să-l restituie integral cu toate accesoriile sale donatorului, cu obligația pentru donator de a restitui donatarului contravaloarea îmbunătățirilor aduse bunului donat de către donatar. Dacă dimpotrivă, pe durata existenței contractului de donație, bunul donat s-a deteriorat din culpa donatarului, acesta din urmă este obligat să-l despăgubească pe donator pentru degradările sau deteriorările aduse bunului prin faptele sale, donatarul restituind bunul în starea în care acesta se afla la momentul promovării cererii de revocare.

Donatarul nu răspunde pentru deteriorările rezultate din uzura normală a lucrului, după cum nu va răspunde pentru pierderea fortuită a bunului înainte de promovarea cererii de revocare a donației.

În cazul în care bunul nu se mai află în posesia donatarului, acesta este obligat să restituie donatorului contravaloarea acestuia și nu prețul obținut din înstrăinarea bunului. Donatarul este obligat să despăgubească pe donator atât pentru înstrăinările totale cât și pentru cele parțiale ale bunului donat precum și pentru eventualele sarcini ce ar fi constituit asupra bunului (ipotecă, servitute etc.), cu mențiunea că valoarea pe care o va restitui donatarul va fi cea din momentul introducerii cererii de revocare¹².

- *donatarul datorează numai fructele produse de la data promovării cererii de revocare*

Art. 834 al 2 din Codul civil a avut în vedere și regimul juridic al fructelor, instituind pentru donatar obligația ca pe lângă bun sau valoarea acestuia acesta să restituie și fructele sau veniturile produse de bunul donat din ziua cererii de chemare în judecată. În concluzie, în lumina dispozițiilor legale donatarul dobândește fructele pe care le-a perceput sau putea să le perceapă până la data promovării cererii de revocare, în virtutea calității sale de proprietar.

Această soluție legală a fost criticată în doctrină¹³, cu motivarea că donatarul ingrat ar trebui să restituie și fructele percepute anterior cererii de revocare, întocmai ca și moștenitorul nedemn obligat la restituire de la data deschiderii succesiunii. S-a arătat de asemenea că în această ipoteză donatarul ingrat ar trebui considerat posesor de rea-credință, care în regimul juridic actual, deși vinovat, păstrează fructele până la revocare.

¹² I. Dogaru și colectivul, *op.cit.*, p.375.

¹³ M. B. Cantacuzino, *op. cit.*, p. 359; D. Alexandrescu, *op. cit.*, p. 474-475.

5. Efectele revocării pentru ingratitude față de terți

Pentru terți legiutorul a instituit o soluție menită să le protejeze drepturile dobândite de la donatar. Astfel, principiul de bază în această materie este acela că revocarea donației pentru ingratitude nu produce nici un efect față de terții ce au contractat cu donatarul. El este consacrat în mod expres prin dispozițiile art. 834 al. 1 C. civ., potrivit cu care "*revocarea pentru ingratitude nu poate infirma nici înstrăinările făcute de donatar, nici ipotecile sau alte sarcini reale, cu care el ar fi putut greva obiectul dăruit*";.

În concluzie înstrăinările oneroase sau cu titlu gratuit sau drepturile reale constituite în favoarea terților anterior cererii de revocare și, în cazul imobilelor, anterior îndeplinirii publicității cererii de revocare, rămân valabile. Rațiunea instituirii unei astfel de soluții este dată în principiu de natura juridică a revocării care este o sancțiune civilă pentru donatarul vinovat de ingratitude, sancțiune care are un caracter personal și pentru care nu trebuie să răspundă terții subdobânditori de bună-credință.

Revocarea pentru ingratitude, spre deosebire de revocarea pentru neîndeplinirea sarcinii (care presupune o condiție rezolutorie) este o "acțiune în restituire, esențialmente personală"¹⁴, care produce efecte numai pentru viitor ex nunc, lăsând pe donatar proprietar până în momentul revocării, astfel că și actele realizate de el vor fi respectate, ca emanând de la un proprietar.

¹⁴ M. B. Cantacuzino, *Elementele dreptului civil, București, 1998, op. cit., p. 359.*